

5. Изкупващото женско начало като йерогамен мотив.

Този мотив е чест в латинската и италианска литература (Боеций, Данте, Петрарка), но тук веднага ще добавя, че става дума именно за йерогамен мотив, а не за същинска йерогамия. Мото на йерогамията е „make the two one”, което означава сливане на полярностите в едно цяло, а в горните примери има изкупление в една или друга степен, но не и йерогамна консумация.

Мотивът за женското небесно начало, което изкупва мъжкото земно начало, има своите основания в античната и в християнската традиция. В античността философът се е изживявал като жрец на богиня София – образ, насложил се впоследствие върху Девата в християнството. Това не е случайно. Стара средиземноморска традиция е да се свързва мъдростта с женското начало, а не с мъжкото.

Откъде идва това? В древността са означавали космоса с кръг, чийто център е единния имперсонален Логос, а периферията е съвкупността от феномените на проявеното битие. Център и периферия се свързват с радиус, който е знаков за двувалентната същност на човешката душа – насочена към периферията, тя се идентифицира с илюзорните феномени; насочена към центъра, тя се идентифицира с истинското си лице – единното имперсонално съзнание.

Именно насочването на вниманието към центъра е процес, еднозначен със затварянето в брачната камера. В центъра се извършва йерогамията на душата с Духа, при което грешницата София възстановява истинската си идентичност на богиня на мъдростта София. Оттук идва традицията да се гледа на падналата жена като на потенциална богиня на мъдростта – двата варианта на идентификация на човешката душа (двете Марии в евангелията – Девата и Магдалената – са отзвук от тази двувалентна същност на Психиката).

В това се състои и прословутата менливост на Психиката – да се идентифицира както с обектите по периферията, така и със субектното съзнание в центъра. Ако нейната същност беше само менливата периферия, то тя щеше да е като цяло постоянна (подобно на Фортуната на Боеций, съхранила „постоянство в собствената си менливост”). Но Психиката има двойка природа, което е намерило отражение и в известните формули за вариабилното женско начало („*Varium et mutabile semper Femina*” на Виргилий, превръщащо се у Петрарка във „*Femina e cosa mobil per natura*”, за да претърпи крайна профанация с оперното “*La donna e mobile*”).

Да се спрем на изкупващото женско начало като символ на мъдрост и чистота. При Боеций жената-изкупителка се явява в античната одежда на лейди Философия, при Данте – в християнския ѝ вариант на девица с воал и маслинов венец, при Петрарка – като Мадоната. По-горе споменах, че богиня София като патронна богиня на философите донякъде се покрива с Мадоната в по-късните си превъплъщения (заменяйки строгите нотки на поучение с любящи нотки на милосърдие и опрощение). Както и да еволюира образа на изкупващото женско начало обаче, става дума за един и същ знак от кръга – върха на радиуса, слят с центъра, символизиращ слетите в йерогамен съюз Психика и Логос. Тъй Психиката добива изкупителната сила на имперсоналното Логосно съзнание като показателна в това отношение е триумфалната поява на Беатриче в последните песни на „Чистилище”. Тя е облечена хем в знаците на девица, чакаща жениха в брачната камера (воала, маслиновия венец, възгласа „*Veni, sposa de Libano*”), хем в знаците на Логосно съзнание (приветствана

подобно на Исус в Ерусалим с „Benedictus qui venis”; обръщаща се към спътничките си с думите на Исус от Тайната вечеря „Modicum et non vitebitis me; et iterum... modicum et vos vitebitis me”). Това смесване на девича с Христова символика говори ясно, че Беатриче е пресечна точка между изкупвана Психика и изкупващ Логос. Тоест – този връх на радиуса, който е слят с центъра на окръжността.

Много интересна е символиката, с която е обвита Девата в канцона 366 на Петрарка. Любопитно е, че докато у Данте любимата жена става след смъртта си емблема на Божественото съзнание, то при Петрарка има твърдо разделение на светско и сакрално – Лаура е „cosa mortale” и “mortal bellezza”, докато Девата е призвана да издигне поета от прахта на страстите. Тази дихотомия може да се смята за начало на модерното съзнание, пръв полъх на ренесансовата менталност, която, разделяйки строго нещата на две, е неспособна да съзре ефирната духовна субстанция зад материалните форми.

Мадоната у Петрарка обаче слива много образи в един. Тя е и майка на Исус, и една от девиците, чакащи Жениха със запалена лампа – нещо повече, тя е най-мъдрата девица с най-светлата лампа („...anzi la prima, et con piu chiara lampa;”) – несъмнен знак за Психиката в нейното центрирано състояние. Петрарка отива още по-нататък, виждайки в Девата женското божествено начало изобщо – митична триада от майка, дъщеря и съпруга на мъжкото божествено начало (tre dolci et cari nomi ai in te raccolti: madre, figliuola et sposa”). Майчинска е исторически вменената ѝ роля от църквата, но освен това Девата е дъщеря на Бог (субектния Логос, обектифициращ се като Психика), а също и съпруга (Психика в йерогамен стремеж към Логоса). Тази триада от релационни характеристики на женското начало спрямо мъжкото е изключително християнска, и то гностично християнска. Езическите богини са номинативни – те са богини на нещо, те притежават сфера на влияние; християнската богиня обаче е строго релационна и субординерна на мъжкия Бог. Тази нейна позиция произтича от факта, че тя не е априори богиня, а е еволюирала до такава. Тя е земна девица, която по силата на грацията е натоварена със свръхестествена способност (раждаща девица), вещаейки оптимистична възможност за целия човешки род да надскочи себе си, ако е осенен от Божията благодат.

Иначе казано, за християнина женското изкупващо начало не е поначало божествено, а се е издигнало по вертикалата до високите духовни пространства. Беатриче е обикновена флорентинка, придобила изкупителна способност след смъртта си; тя например се разпорежда отгоре със спасението на Данте и когато преценява, че е закъсал по духовната пътека, ходатайства пред Виргилий да го разходи из ада, за да види какво го чака, ако продължава така („Tanto giu cadde, che tutti argomenti/ a la salute sua eran gia corti,/ fuor che mostrarli le perdute genti”, Canto 30, Purgatorio). Диалогът между Данте и Беатриче е диалог между точка от периферията и такава върху центъра. Това движение от периферия към център, което е и цялото изкупващо движение на душата към Бог, може да бъде подпомогнато само от някой, който вече го е извървял – а това в християнската традиция е женското начало. Мъжкото божествено начало не еволюира, то е неподвижно, трансцендентно и субектно. То е небесния цар („re del cielo, invisibile, immortale”), затова християнинът (най-вече католикът) търси изкупление чрез женското начало – то му е по-близо по силата на своята еволюирала земна природа.

Именно това, мисля си, е причината да липсва стремеж за йерогамия с божественото начало. Богът е трансцендентен и натоварен с мъжки характеристики;

йерогамия с него от страна на мъжа-християнин е изключена. От друга страна, Богинята е обраснала с релационни характеристики (майка, дъщеря, съпруга), което също я изключва от възможността да бъде фантазен йерогамен партньор. Традиционният християнин, изживяващ се като затънал в грехове, не може да си позволи да мисли за себе си в символните категории на апостол Павел – като чиста девица пред Христос. Девица със светилник може да е само Мадоната; за нея е запазено тайнството на непорочното зачатие (друг символ на йерогамията). На вярващия му остава да се надява на влизане в „рая“, където ще блаженства с други добродетелни души. Да се слее с Бог му изглежда не само невъзможно, а и кощунствено. (Допълнителна пречка създава и историцизирането на мита – едно е Светото семейство, един е Божия син.)

Това изключва еротичната образност в текстовете с религиозен характер. Еротика и религия като цяло се развеждат след античността; еротиката остава предимно в светските текстове – там да утолява неукротимия човешки копнеж по целостяване. Любовта към Бог вече няма естествената си еротична центростремителна тяга към сърцевината на битието, към сливане на всички фрагменти в общ океан без граници. Не, тя започва да се тълкува в обществено приемлив план – с центробежната категория „агапе“, обичайно превеждана като състрадание към ближния, като работа по духовното израстване на братята и сестрите по религия. Това отрязва пътя към вертикализацията, изглеждаща все по-невъзможна и дори светотатствена. Примерът с Петрарка показва в какви категории ляга зараждащия се модерен ум на изхода на Средновековието – силен дуализъм между земното, което става все по-земно, и небесното, което става все по-небесно. Нататък през вековете сепарацията нараства още повече; за интимна връзка между човека и Бога е трудно да се мисли.

Процесът е бил двустранен – пътят към Бог се е лишил от еротичната си символика успоредно с десакрализирането на еротиката. Иначе казано, сексът е бил подложен на усилен профанация. Така изключен от религиозно-мистичното си измерение, сексуалният акт отдавна не е нищо друго освен това, което изглежда да е.

А всъщност не е трудно да се усети, че има един подтискан аспект на еротизма, който е духовен. Или по-правилно казано, сексуалният акт е само физическия аспект на примордиалния вселенския принцип „make the two one“, от който се ражда всичко на света, включително осъзнатата божественост като висш аспект на човешкостта.